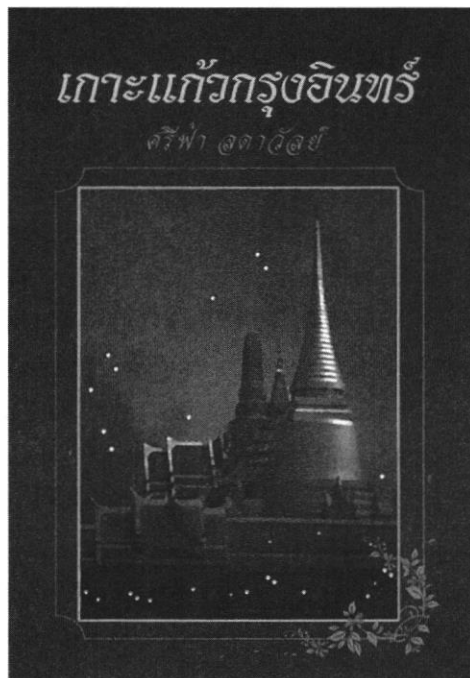

แนะนำหนังสือ

วีรวัฒน์ อินทรพร*

ศรีฟ้า ลดาวัลย์. เกาะแก้วกรุงอินทร์ :
พิมพ์ครั้งแรก ตุลาคม ๒๕๕๓ กรุงเทพฯ :
เพื่อนดี, ๗๐๘ หน้า ราคา ๔๗๕ บาท

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

นิยายแนวประวัติศาสตร์ (หรือนวนิยายอิงประวัติศาสตร์) คือ นวนิยายที่ผู้ประพันธ์นำเหตุการณ์ประวัติศาสตร์มาผูกเป็นโครงเรื่อง ผสมผสานกับจินตนาการของตน นวนิยายแนวนี้มีความสำคัญอยู่ที่โครงเรื่องหลักซึ่งคือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ในสมัยใดสมัยหนึ่ง (ที่ผู้ประพันธ์คิดสรรแล้วว่า จะนำเสนอออกมาในแง่มุมใด) สิ่งที่ต้องพิจารณาในการอ่านนวนิยายแนวประวัติศาสตร์คือ องค์ประกอบของความเป็นศิลปะของการประพันธ์ในฐานะงานเขียนบันเทิงคดี ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดเรื่องราวเหตุการณ์ การสร้างตัวละคร หรือกลวิธีการแต่งของผู้ประพันธ์มากกว่าที่จะหาคำตอบอย่างตายตัวว่าเหตุการณ์ที่นำเสนอเป็นความจริง (ที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้เลย) หรือไม่ เพราะองค์ประกอบหลักของงานบันเทิงคดีคือจินตนาการ แต่ที่กล่าวเช่นนั้นก็มีได้หมายความว่าผู้ประพันธ์นวนิยายแนวนี้จะสามารถเขียนเหตุการณ์อะไรก็ได้ หรือจะสร้างเรื่องราวเหตุการณ์ขึ้นมาเองโดยขาดหลักฐานหรือสมมติฐานรองรับ เพราะถ้าเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในนวนิยายนั้นขัดต่อ “การรับรู้” ของผู้อ่าน ก็อาจถูกวิพากษ์โจมตีหรือถูกประเมินค่าว่าเป็นข้อด้อยอย่างหนึ่ง (เช่น บิดเบือนประวัติศาสตร์ เป็นต้น) อย่างไรก็ตาม ความจริงในประวัติศาสตร์ก็มีหลายชุด แม้งานที่เรียกว่างานเขียนประวัติศาสตร์เองในหนึ่งนั้นก็เป็น การคิดสรรเหตุการณ์เรื่องราวที่อาศัยการประมวลหลักฐานต่าง ๆ ประกอบกับมุมมองของผู้บันทึกประวัติศาสตร์เช่นกัน เหตุการณ์เดียวกัน ผู้บันทึกประวัติศาสตร์ก็อาจนำเสนอข้อมูลตามทฤษฎีและมุมมองที่อาจจะต่างกับคนอื่นเป็นข้อตรงข้ามก็ได้ ดังนั้น การอ่านนวนิยายประวัติศาสตร์จึงต้องคำนึงถึงประเภทของงานเขียน (genre) ที่ต่างกันระหว่างประวัติศาสตร์กับนวนิยายด้วย สิ่งที่ต้องพึงใจต่อไปในการอ่านนวนิยายแนวประวัติศาสตร์ก็คือ ผู้ประพันธ์นวนิยาย นำเสนอเนื้อหาด้วยการวิเคราะห์และตีความเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในนวนิยายนั้นในแง่มุมใด

นวนิยายเรื่อง *เกาะแก้วกรุงอินทร์* เป็นผลงานของศรีฟ้า ลดาวัลย์ นักเขียนนวนิยายผู้ซึ่งได้รับยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ประจำปี ๒๕๓๙ นามจริงของผู้ประพันธ์คือ หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ (สกุลเดิมลดาวัลย์ ปัจจุบันถึงแก่กรรมแล้ว) นอกจากนามปากกานี้ ยังมี “สีฟ้า” และ “จุลลดา ภักดีภูมินทร์” ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานอีกด้วย หม่อมหลวงศรีฟ้ากำเนิดในราชสกุลที่สืบเชื้อสายมาจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลดาวัลย์ กรมหมื่นภูมินทรภักดี ซึ่งเป็นพระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ (นามปากกา “จุลลดา ภักดีภูมินทร์”

ก็มีที่มาจากพระนามของต้นตระกูล “พระองค์เจ้าลดาวัลย์ กรมหมื่นภูมินทรภักดี” นั่นเอง) ผลงานเขียนของหม่อมหลวงศรีฟ้า มีเป็นจำนวนมากและหลากหลายแนว ทั้งนวนิยายแนวพาฝัน แนวผีลึกลับเหนือธรรมชาติ แนวชีวิตครอบครัว และแนวสะท้อนชีวิตและสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีงานเขียนประเภทสารคดีประวัติศาสตร์แนว “ในวังในวัง” อีกหลายเรื่อง ที่นักอ่านรู้จักกันดีได้แก่สารคดีชุด เวียงวัง และ เล่าวัง ซึ่งผู้ประพันธ์เรียบเรียงขึ้นโดยอาศัยข้อมูลจากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษผู้ใหญ่หลายคนที่ใช้ชีวิตอยู่ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ประกอบกับการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมของผู้ประพันธ์เอง เรื่องเล่าประวัติศาสตร์เหล่านี้จึงมีคุณค่าในเชิงการบันทึก “ประวัติศาสตร์บอกเล่า” ที่ผู้เล่าได้ประสบพบมาโดยตรงซึ่งบางเรื่องอาจไม่ได้บันทึกไว้ในเอกสารประวัติศาสตร์ใด ๆ นอกจากนี้ ผลงานนวนิยายของหม่อมหลวงศรีฟ้าหลายเรื่องก็เป็นนวนิยายที่อาศัยบริบทและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เป็นฉากหลัง เช่น นวนิยายเรื่อง พิกุลแกมเกดแก้ว (ประพันธ์ในนามปากกา “สีฟ้า”) เล่าถึงเหตุการณ์ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งนำเสนอชีวิตของตัวละครหลายรุ่นที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมและได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง หรือนวนิยายเรื่อง บุญบรรพ์ (ใช้นามปากกาจุลลดา ภักดีภูมินทร์) เป็นนวนิยายประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยปลายกรุงธนบุรีจนถึงรัชกาลที่ ๓ ของกรุงรัตนโกสินทร์ นำเสนอเรื่องราวพระประวัติของสมเด็จพระศรีสุลาลัย พระบรมราชชนนีพันปีหลวงของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ นับตั้งแต่กำเนิด การได้เข้าถวายตัวเป็นคุณจอมมารดาจนถึงการได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระศรีสุลาลัย ซึ่งผู้ประพันธ์เห็นว่าไม่ค่อยมีปรากฏในบันทึกทางประวัติศาสตร์เท่าใดนัก

ส่วนนวนิยายเรื่อง เกาะแก้วกรุงอินทร์ เป็นนวนิยายประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ที่ผู้ประพันธ์กำหนดเรื่องราวยาวนานนับตั้งแต่การเริ่มสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕) เรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ. ๒๔๗๕ นวนิยายขนาดยาวมากเรื่องนี้มีโครงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์และเรื่องราวที่เกิดขึ้นในกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะมุ่งไปที่การเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพระราชวังบวรสถานมงคลหรือ “วังหน้า” ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ในมิติของนวนิยายผู้ประพันธ์ผูกเรื่องราวเล่าถึงนางสุกและสนบุญทรายซึ่งเป็นชาวกรุงเก่าผู้หนีภัยจากสงครามครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า ต่อมาเมื่อ

บ้านเมืองสงบ กรุงรัตนโกสินทร์ได้สถาปนาขึ้น นางสุกจึงได้พาเจ้าสนบุตรชายเข้ามาอาศัยใบบุญของเจ้านายเก่าที่เคยอุปถัมภ์ค้าชุกกันมาตั้งแต่ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยา เจ้านายหญิงของนางสุกท่านนี้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นภรรยาคนหนึ่งของท่านบิดาเจ้าพระยาจักรีหรือสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกในสมัยกรุงธนบุรีซึ่งปราบดาภิเษกเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกปฐมกษัตริย์ของกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาเมื่อสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์และราชวงศ์จักรีแล้ว ท่านก็อยู่ในตำแหน่งเป็นเจ้าจอมมารดาในฐานะพระมารดาของเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา พระอนุชาต่างพระราชมารดาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

นวนิยายเรื่องนี้ ศรีฟ้า ลดาวัลย์มีจุดประสงค์สำคัญคือ ต้องการที่จะนำเสนอเรื่องราวประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับวังหน้า โดยใช้วิธีดำเนินเรื่องผ่านเรื่องราวของครอบครัวของนางสุกซึ่งสืบทอดลูกหลานต่อมาอีกหลายรุ่นและเข้าไปมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับในฐานะข้าราชการในสังกัดของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลหรือ “วังหน้า” ดังเช่น เจ้าสนบุตรชายของนางสุกซึ่งเมื่อเติบโตก็ได้เข้าร่วมรบศึกสงครามหลายครั้งทั้งกับ “วังหลัง” (กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข) และวังหน้า จนต่อมาสนใจเลื่อนตำแหน่งเป็นพันรักษาและเป็นหมื่นเสนาบวรตามลำดับและมีลูกมีหลานทั้งหญิงชายสืบทอดรับราชการทั้ง “ฝ่ายหน้า” และ “ฝ่ายใน” ในพระราชวังบวรสถานมงคลต่อมาอีกหลายรุ่น

ผู้ประพันธ์แถลงไว้ในคำนำของนวนิยายเรื่องนี้ว่า

“สำหรับวังหน้าและวังหลังนั้น ผู้เขียนมีญาติผู้ใหญ่ราชตระกูลวังหน้าและวังหลังที่คุ้นเคย ท่านเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ไว้มากพอสมควร เป็นประการหนึ่งที่พอจะทำให้นำมาประกอบการเขียนได้

อีกประการหนึ่งที่เป็นแรงบันดาลใจก็คือ ใครจะยกย่องพระเกียรติยศ ‘พระวังหน้า’ ‘พระวังหลัง’ ตลอดจนสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา ซึ่งวังของพระองค์เคยตั้งอยู่ริมบ่อมพระสุเมรุ เพราะทั้งสามพระองค์ล้วนเป็นกำลังสำคัญเมื่อเริ่มสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์

โดยเฉพาะสำหรับ ‘วังหน้า’ ตั้งแต่สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ก็ได้ทรงปกครองพระนครร่วมกันกับ ‘วังหลวง’ โดยแบ่งอาณาเขตกำหนดกึ่งกลางทุ่งพระเมรุ ดังนั้นแถบเหนือขึ้นไปคือแถบบางลำพู จึงเป็นเขตปกครองของวังหน้า นวนิยายประเภทดังผู้เขียน

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. (๒๕๕๗) ๒๔๙

กล่าวมาแล้วนั้น มักจะเล่าถึงตัวเอกที่เป็นข้าราชการและตระกูลข้าราชการวังหลวง สำหรับเรื่องนี้ ผู้เขียนจึงตั้งใจจะเขียนถึงข้าราชการวังหน้า และตัวละครที่เป็นเชื้อสายของตระกูลวังหน้า ซึ่งมีนิวาสถานอยู่แถบบางลำพู อันเคยเป็นเขตปกครองของวังหน้า

ประการสุดท้าย มีผู้ใคร่จะให้เขียนนวนิยายต่อจากเรื่อง ‘บุญบรรพ์ บรรพ ๒’ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า เรื่อง ‘สี่แผ่นดิน’ ของอาจารย์หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ท่านก็ได้เขียนไว้อย่างละเอียดโดยผ่านตัวละครเชื้อสายข้าราชการวังหลวงดังกล่าว จึงคิดว่า ไหน ๆ ก็เขียนเรื่องราวของตัวละครเชื้อสายวังหน้าที่มีนิวาสถานอยู่ตอนบนของกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ก็น่าจะเขียนต่อไปถึงความ เป็นไปของ ‘เกาะแก้วกรุงอินทร์’ โดยผ่านตัวละครเหล่านี้ ผู้อ่านก็จะได้อรรถรสที่แปลก แตกต่างออกไป” (จากผู้เขียน)

ความหมายของ “เกาะแก้วกรุงอินทร์” ซึ่งเป็นชื่อเรื่องนวนิยายก็คือชื่อของกรุงรัตนโกสินทร์นั่นเอง เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงในนวนิยาย หลายเรื่องผู้อ่านหลายคนที่สนใจประวัติศาสตร์ก็อาจจะทราบกันดีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็น เรื่องการสร้างบ้านเมืองและเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ แต่ที่ผู้ประพันธ์มุ่งให้ความสำคัญ คือ การให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เรื่องการแต่งตั้งวังหน้าหรือกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในแต่ละสมัย ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์มีเจ้านายที่ได้รับแต่งตั้งเป็นวังหน้าอยู่ ๕ พระองค์ (ไม่นับรวมพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก่อนขึ้นครองราชย์หลังจากที่สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท วังหน้าในรัชกาลที่ ๑ เสด็จสวรรคต) ซึ่งบางพระองค์อยู่ในฐานะมหาอุปราชแต่บางพระองค์ก็มีสถานภาพเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๒ รองจากพระมหากษัตริย์ที่เดียว กรมพระราชวังบวรสถานมงคลทั้ง ๕ พระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทในสมัยรัชกาลที่ ๑ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ในสมัยรัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสถียรในสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่วนสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวในสมัยรัชกาลที่ ๔ มิได้ทรงเป็นเพียงกรมพระราชวังบวรสถานมงคลดังวังหน้าพระองค์อื่นเท่านั้น แต่อยู่ในฐานะพระมหากษัตริย์พระองค์ที่สองรองจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบัญญัติให้ใช้คำว่า “บรม” สำหรับฝ่ายวังหลวง และ “บวร” สำหรับฝ่ายวังหน้า ดังนั้น ในสมัยรัชกาลที่ ๔ จึงใช้คำว่า “พระบวรราชวัง” เรียก “วังหน้า” แทนพระราชวังบวร เพื่อให้คู่กับ “พระบรมมหาราชวัง” ซึ่งเป็น “วัง

หลวง”) และกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงยกเลิกธรรมเนียมการแต่งตั้งวังหน้าในสมัยพระองค์ และเปลี่ยนไปเป็นการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ขึ้นในฐานะองค์รัชทายาทขึ้นแทน ผู้ประพันธ์เสนอภาพเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละสมัย โดยเฉพาะแสดงให้เห็นภาพความรุ่งเรืองและความเสื่อมโทรมของพระราชวังบวรเมื่อยามที่พระราชวังบวรว่างเว้นจากองค์ประมุขเมื่อวังหน้าหรือกรมพระราชวังบวรสถานมงคลแต่ละพระองค์เสด็จสวรรคตแต่ยังไม่มีการสถาปนาวังหน้าพระองค์ใหม่มาปกครองพระราชวัง เจ้านายซึ่งประกอบด้วยพระอัครชายา เจ้าจอม และพระเจ้าลูกเธอตลอดจนข้าราชการบริพารวังหน้าหลายพระองค์และหลายคนก็ถูกโอนไปยัง “วังหลวง” จนกว่าจะมีการแต่งตั้ง “วังหน้า” พระองค์ใหม่นั้นแหละ พระราชวังบวรสถานมงคลหรือวังหน้าจึงจะกลับมาคึกคักมีชีวิตชีวาอีกครั้ง

นอกจากจะเล่าเหตุการณ์ที่ตรงกับพระราชพงศาวดารหรือตรงกับหลักฐานในประวัติศาสตร์แล้ว ผู้ประพันธ์ยังได้แทรกเกร็ดความรู้และเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้ประพันธ์ได้ค้นคว้าเพิ่มเติม ตลอดจนได้รับถ่ายทอดมาจากการบอกเล่าดังที่ผู้ประพันธ์กล่าวไว้ในคำนำ ซึ่งหลายเรื่องมีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์บอกเล่าหรือ “พงศาวดารกระซิบ” โดยใช้ข้อมูลที่ญาติผู้ใหญ่ในราชตระกูลเล่าต่อกันมา เช่น คำสาปแช่งก่อนเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท วังหน้าในสมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งไม่ยินยอมให้ผู้ที่ไม่ได้สืบสายมาจากพระองค์ได้ครอบครองพระราชวังบวรที่ทรงสร้างขึ้นมา หรือเรื่องเล่าลือที่ว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระประสงค์ไม่ตั้งวังหน้าพระองค์ใหม่หลังจากวังหน้าในสมัยพระองค์สวรรคตเพราะต้องการรักษาตำแหน่งรัชทายาทนี้ไว้ให้แก่เจ้าฟ้ามงกุฎซึ่งทรงผนวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศ ซึ่งผู้ประพันธ์ได้เสนอเหตุผลยืนยันจากการเปลี่ยนชื่อจาก “วัดบน” เป็น “วัดบวรนิเวศ” ซึ่งเป็นวัดที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างกุฏิถวายเจ้าฟ้ามงกุฎในเขตพระราชวังบวร หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในฝ่ายใน เช่น ขวัญชูชิบว่าเจ้าจอมคนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งดูแลห้องเครื่องแอบทำเสน่ห์ให้แก่พระองค์แต่ก็ไม่มีพยานหลักฐานที่ยืนยันชัดเจนเป็นเพียงคำเล่าลือต่อ ๆ กันมา หรือกรณีเหตุการณ์การลักลอบติดต่อบetween พระสุริยภักดีเจ้ากรมพระตำรวจบุตรของพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกศขุนนางชั้นผู้ใหญ่กับเจ้าจอมอัมซึ่งถือเป็นฝ่ายในในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ อันนับ

เป็นการละเมิดกฎหมายเทียรบาลอย่างร้ายแรงที่ผู้กระทำการดังกล่าวต้องมีโทษถึงขั้นประหารชีวิต แต่ด้วยพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์ฯ ขอพระราชทานอภัยโทษบุตรชายมายังพระองค์แล้วจะผ่อนผันโทษให้ แต่พระยาศรีพิพัฒน์ฯ ไม่ยอมขอพระราชทานอภัยโทษด้วยเห็นว่ามันเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งจะต้องเห็นความถูกต้องของกฎหมายบ้านเมืองมากกว่าความรักลูก พระสุริยภักดี เจ้าจอมอ้อม และผู้รู้เห็นเป็นใจอีก ๖ คนจึงถูกลงโทษประหารชีวิตตามกฎหมายเทียรบาล ผู้ประพันธ์นำเสนอเรื่องดังกล่าวนี้เพื่อแสดงให้เห็น “คุณธรรม” อันล้ำเลิศของขุนนางชั้นผู้ใหญ่ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตนและลูกหลานมากกว่าความถูกต้องของบ้านเมือง ซึ่งกรณีความรักต่างชนชั้นระหว่างสามัญชนกับ “เจ้านาย” ในวันนี้ผู้ประพันธ์ก็นำมาจินตนาการผูกเรื่องราวให้ซับซ้อนขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นปัญหาและการแก้ปัญหาของตัวละคร กล่าวคือ เมื่อวัยหนุ่มก่อนสมรสกับนางแพงสนข้าราชการวังหน้าเคยได้มีจิตปฏิพัทธ์ต่อพระองค์เจ้าหญิงนุชซึ่งมีสถานภาพเป็นพระเจ้าลูกเธอวังหน้า แต่สนก็หักห้ามใจด้วยการเก็บความรู้สึกนี้ไว้ในใจเพราะคำนึงถึงความไม่บังควร ในขณะที่กรณีดังกล่าวนี้เกิดซ้ำอีกครั้งในรุ่นลูกคือเจ้าสรค์บุตรชายของสนที่ได้ลักลอบรักใคร่กับพระองค์หญิงนิ่ม เจ้านายวังหน้าอีกพระองค์หนึ่ง แต่กรณีของสรค์กับพระองค์นิ่มต่างกับกรณีของสน ด้วยการรู้เห็นเป็นใจของนางแพงผู้เป็นมารดาสรค์ นางแพงก็ได้ลักลอบนำพาพระองค์หญิงนิ่มเสด็จหนีออกจากวังเพื่อหวังให้ไปอยู่กินกับบุตรชายของตนซึ่งถือเป็นเรื่องร้ายแรงยิ่ง แต่สนรู้แผนการนี้เสียก่อนจึงเข้าขัดขวางไว้ในขณะที่สรค์และพระองค์หญิงลอบมาพบกันนอกวัง ในระหว่างขัดขวางนั้นสนพลาดพลั้งทำร้ายเจ้าสรค์บุตรชายของตนจนจมน้ำเสียชีวิต ส่วนพระองค์หญิงนิ่มถูกอภัยเชิญไปชำระโทษในพระบรมมหาราชวังและถูกราชทัณฑ์ถอดยศจากพระองค์เจ้าลงเป็นสามัญชน และต่อมาถูกเนรเทศออกจากวังซึ่งภายหลังก็ไปบวชชีใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยวจนสิ้นพระชนม์ในที่สุด เรื่องราวจินตนาการเรื่องความรักใคร่ที่ผู้ประพันธ์แทรกซ่อนเข้ามานี้เพื่อแสดงอารมณ์ของนวนิยายให้เข้มข้นและเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นวิธีการแก้ปัญหาของตัวละครที่แก้ไขปัญหไปตามสติปัญญาของตนและสร้างความเข้าใจใน “รส” ของนวนิยายให้เกิดขึ้น นับได้ว่าผู้ประพันธ์มีกลวิธีในการสอดร้อยเรื่องราวในประวัติศาสตร์เข้ากับจินตนาการได้อย่างแนบเนียน

คุณค่าของนวนิยายเรื่องนี้อยู่ที่การนำเสนอข้อมูลและเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์

ที่สำคัญ เช่น ความรู้เรื่องเกี่ยวสถานที่ตั้งพระราชวังบรรพการเป็นฉากสำคัญของนวนิยายเรื่องนี้ในบริเวณที่เคยเป็นพระราชวังบรรพ (วังหน้า) ซึ่งในปัจจุบันก็คือแถบบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ย่านตรอกโรงไหม และกินอาณาบริเวณไปถึงแถบบางลำพู วัดบวรนิเวศฯ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาววังหน้าซึ่งมีระเบียบแบบแผนปฏิบัติที่เคร่งครัดเช่นเดียวกับวังหลวง เช่น การกั้นถนนเมื่อเวลาฝ่ายในเสด็จ หรือการมีโขนรักษาศาความปลอดภัยในอาณาเขตส่วนที่เรียกว่า “ฝ่ายใน” อย่างเข้มงวด รวมถึงการแสดงภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเจ้านายและข้าราชการบริวารในวังหน้าซึ่งศรีฟ้า ลดาวัลย์ก็ให้ข้อมูลอย่างละเอียดลออดีพอสมควรและสอดแทรกได้อย่างพอเหมาะ อย่างไรก็ตามเนื่องจากเหตุการณ์ในนวนิยายกินเวลายาวนานนับร้อยปี และเหตุการณ์บางอย่างผู้ประพันธ์ก็อาจไม่ต้องกล่าวถึงมากนักจึงอาจเว้นไปไม่กล่าวถึง หรืออาจกล่าวอย่างรวบรัดไปบ้าง เช่น เรื่องราวความขัดแย้งระหว่างวังหลวงกับวังหน้าหรือการสวรรคตของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมารพระองค์แรก ประเด็นเหล่านี้ ผู้สนใจก็อาจต้องไปศึกษาค้นคว้าต่อเพิ่มเติมเอาเอง อาจเพราะไม่ใช่วัตถุประสงค์ของการนำเสนอนวนิยายเรื่องนี้ ผู้ประพันธ์จึงมิได้ให้รายละเอียดอะไรมากนัก อย่างไรก็ตามบางตอนในช่วงที่เป็นเหตุการณ์สมัยการพิมพ์เริ่มแพร่หลาย ผู้เขียนได้ยกข้อความจากเอกสารมาประกอบเพื่อเพิ่มน้ำหนักให้แก่เรื่องราวที่น่าเสนอ เช่น ข้อความที่นำมาจากประกาศ จากบันทึก หรือจากข่าวที่ตีพิมพ์ในสมัยนั้น นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ยังแทรกคำอธิบายในเรื่องที่เป็นเกร็ดความรู้หลายอย่าง เช่น การออกพระนามเจ้านายวังหน้าบางพระองค์ หรือธรรมเนียมการเรียกพระราชวังของวังหน้าว่าพระบรรพราชวังในสมัยรัชกาลที่ ๔ แทนการเรียกพระราชวังบรรพเนื่องจากสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอัสริยศที่เหนือกว่าวังหน้าพระองค์อื่น หรือเรื่องราวเกี่ยวกับ “ฝ่ายใน” คือพระอัครชายาและเจ้าจอมหม่อมหม่อมของวังหน้าแต่ละพระองค์ ตลอดจนเกร็ดความรู้ที่เป็นเรื่องราวต่าง ๆ ที่น่าสนใจอีกมาก

นอกจากคุณค่าในด้านความรู้ ยังมีคุณค่าทางอารมณ์และความเพลิดเพลินในฐานะของความเป็นนวนิยาย ซึ่งได้มาจากการกำหนดลักษณะนิสัยและบทสนทนาโต้ตอบของตัวละครในเรื่อง เช่น ลักษณะนิสัยของนางแพงภรรยาของสนซึ่งเป็นสาวชาวบ้านที่ช่างพูดช่างเจรจาต่อปากต่อคำ แม้กระทั่งเมื่อได้เข้าไปถวายตัวเป็นนางข้าหลวง

ในเสด็จพระองค์หญิงฯ ในวังหน้าแล้วก็ยังไม่วางใจสิ่งนี้เสียดังเดิมที่ช่างพูดอย่างไร้ความคิด จนบางครั้งทำความเดือดร้อนไปถึงเจ้านายของตน หรือการแสดงออกซึ่งความจงรักภักดีของสนทิมต่อเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินเจ้านายของตน ซึ่งแม้ในครั้งแรกสนทิมได้เป็นข้าราชการบริพาร ได้ออกร่วมศึกสงครามกับกรมหลวงจักรเจษฎา พระราชอนุชาต่างพระราชมารดา กับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและภายหลังโอนไปเป็นทหารของวังหลังและวังหน้าเมื่อกรมหลวงจักรเจษฎาเจ้านายของตนสิ้นพระชนม์ ซึ่งคนทั่วไปอาจมองว่าสนทิมเป็น “ข้าสองเจ้า บ่าวสองนาย” แต่ผู้ประพันธ์ก็ให้คำอธิบายว่าสนทิมถึงอย่างไร ก็ถือว่าตนนั้นเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ และเป็น “ข้าของแผ่นดิน” ที่จะต้องรับใช้แผ่นดินเกิดด้วยความกตัญญู ดังที่สนทิมกล่าวความในใจของตนในตอนที่เป็นภิกษุเมื่อยามชราว่า “ฉันเป็นข้าเจ้านายในพระราชวงศ์นี้มาหลายวังแล้ว รู้ ๆ กันอยู่ตะว่า ฉันก็นั่นของฉันอยู่ในใจตั้งตะพังแม่เล่า เรื่องกรุงเก่าแตกว่า มีว่าฉันเป็นข้าวังไหน ฉันก็นับตัวฉันเป็นข้าของแผ่นดินสยาม มาแต่ครั้งกรุงเก่าโน้น ทุกครั้งที่ฉันตามเสด็จเจ้านายของฉันออกรบ ฉันก็มีเคยคิดว่าฉันรบเพื่อเจ้านายองค์ใด หากตะรบเพื่อแผ่นดินสยาม มิให้ใครมาทำลายล้างผลาญอีก” (หน้า ๔๔๔) นอกจากนี้ ผู้ประพันธ์ยังใช้ภาษาที่ประณีตสอดคล้องลักษณะนิสัยของตัวละครแต่ละตัว และแสดงให้เห็นยุคสมัยอย่างเด่นชัดซึ่งผู้อ่านก็จะได้รับความเพลิดเพลินไปกับการสร้างบทสนทนาของตัวละครในเรื่อง เช่น ความนิยมพูดจาคล้องจองทั้งการใช้คำซ้อน คำซ้ำของตัวละครในบทสนทนาซึ่งเป็นลักษณะการพูดของคนไทยแต่โบราณ หรือการออกเสียงคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษที่เพิ่งเข้ามาในสยามให้เป็นสำเนียงแบบไทย ๆ เช่น การเรียกมิสเตอร์เฮนรี เบอร์นีตามลิ้นของคนไทยว่า นายหนี่รี บาร์นี หรือเรียกมิสเตอร์น็อกซ์ซึ่งเป็นทหารฝรั่งของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า นายหนอก เป็นต้น รวมถึงการบรรยายภาพและให้บรรยายกาศวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนและบ้านเมืองในยุคสมัยนั้นอย่างมองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน

ข้อที่ผู้เขียนบทความนี้มองว่าเป็นส่วนที่ทำให้นวนิยายเรื่องนี้บกพร่องไม่สมบูรณ์คือการเล่าเหตุการณ์ซ้ำ ๆ ในบางตอน อาจเป็นเพราะนวนิยายเรื่องนี้มีขนาดยาวมาก ถึง ๑๔๙ บทรวมถึงบทเสริมอีก ๑๐ บท ซึ่งก่อนที่จะตีพิมพ์รวมเล่ม ผู้ประพันธ์ได้ทยอยเขียนตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ในนิตยสาร กุลสตรี ซึ่งเป็นนิตยสารรายปักษ์ ดังนั้นจึงอาจมีความจำเป็นที่ต้องเล่าบางอย่างเพื่อทบทวนเรื่อง หรือเล่าซ้ำในเรื่องบางเรื่องเพื่อ

ย่ำความทรงจำของผู้อ่าน ซึ่งถ้าได้อ่านเป็นตอน ๆ ในนิตยสารคงไม่รู้สึกอะไรมากนัก แต่เมื่อผู้อ่านได้อ่านรวดเดียวจนจบเมื่อพิมพ์รวมเล่มก็ทำให้รู้สึกว้าว ข้อมูลที่อ่านนั้นมีความซ้ำซากในบางตอน ถ้าหากตัดออกไปบ้างก็ไม่ทำให้เสียเนื้อความแต่อย่างใด นอกจากนี้ ยังมีความสับสนในชื่อตัวละคร อาจเพราะเหตุการณ์ในเรื่องกินเวลายาวนาน มีตัวละครหลายรุ่น ผู้ประพันธ์อาจสับสนจึงกล่าวผิดไปบ้าง เช่น ในบทที่ ๑๓๗ กล่าวถึงนางสุก ซึ่งอันที่จริงเสียชีวิตไปแล้วด้วยโรคชราจึงน่าจะเป็นนางสร้อยลูกของนางสุกมากกว่า ทั้งนี้ อาจเป็นความสับสนหรือเผอเรอของผู้ประพันธ์ แต่ขอבקพร่องเหล่านี้ก็ไม่ใช่เรื่องใหญ่อะไรมากมายเพียงแต่ผู้เขียนบทความคิดว่าถ้ามีการแก้ไขให้ถูกต้องหรือตัดเนื้อความที่ซ้ำ ๆ ออกไปบ้าง นวนิยายเรื่องนี้ น่าจะกระชับมากขึ้น

สิ่งที่ผู้เขียนบทความเห็นว่าเป็นส่วนเกินของเรื่องขึ้นมาคือ หลังจากจบเหตุการณ์สละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวหลังพระราชทานรัฐธรรมนูญในบทปัจฉิมบทซึ่งเป็นบทที่ ๑๔๙ ของเรื่องแล้ว นวนิยายก็ควรจะจบเพียงเท่านั้นเพราะเท่ากับที่ผู้เขียนได้ดำเนินเนื้อหาตามโครงเรื่องที่วางไว้อย่างครบถ้วนแล้ว แต่ทว่านวนิยายเรื่องนี้ก็ยังไม่จบ ผู้ประพันธ์ได้ดำเนินเรื่องต่อไป โดยเริ่มเรื่องด้วยการขึ้นตอนใหม่เป็นบทที่ ๑ และเขียนต่อไปอีก ๑๐ บท เล่าเรื่องราวของ นิสาซึ่งเป็นชายหนุ่มรุ่นเหลนของสนหรือหมื่นเสนาบวรที่เติบโตในยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยมุ่งเล่าถึงความสัมพันธ์กับหญิงสาวชื่อจันทร์ศรีซึ่งเป็นบุตรในตระกูลขุนนางระดับสูงที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ที่ผู้เขียนกล่าวว่าดูเหมือนเป็นส่วนเกินก็เพราะในส่วนนี้ผู้ประพันธ์เล่าถึงความรักต้องห้ามของนิสาและจันทร์ศรี อาจเพราะต้องการนำเสนอประเด็นว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ผู้ก่อการกล่าวอ้างความเสมอภาคของประชาชนนั้นไม่เป็นความจริงอย่างที่กล่าวอ้าง เพราะแม้จะเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ผู้ก่อการจะกระทำไปโดยอ้างเพื่อความเสมอภาคของคนทุกคนขึ้นแล้ว แต่ในความเป็นจริงยังมีเรื่องชนชั้นเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่โดยเฉพาะความรักของหนุ่มสาวที่ต่างฐานันดรศักดิ์ ดังนั้น ในตอนท้าย นิสาถึงพากับจันทร์ศรีหนีไปครองรักด้วยกันจนเกิดพยานรักเพราะไม่สามารถที่จะครองรักกันอย่างถูกต้องได้นอกจากนี้ ผู้ประพันธ์ยังพยายามชี้นำผู้อ่านให้เห็นว่า สองหนุ่มสาวคู่นี้อาจเป็นสวรรค์กับพระองค์เจ้าหญิงนิ่มคู่รักต่างชนชั้นที่ไม่อาจครองรักกันได้ในชาติก่อน ซึ่งได้กลับชาติมาเกิดใหม่เพื่อครองรักกันในชาตินี้ ดังที่ผู้ประพันธ์สร้างเรื่องราวให้นิสาที่มีอาการเป็นลม

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. (๒๕๕๗) ๒๕๕

เหมือนจมน้ำและเกิดนิมิตเห็นแม่ชีมายืนยิ้มให้ซึ่งสอดคล้องกับสวรรค์ที่จมน้ำตายและ
พระองค์หญิงนimbangเป็นรูปสี่ ผู้เขียนบทความมีความเห็นว่า ถ้าตัดเรื่องราวเหล่านี้ออก
โดยจบเหตุการณ์ที่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ก็ไม่ทำให้นวนิยายเรื่องนี้
ขาดความสมบูรณ์ไปแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีข้อบกพร่องไปบ้างดังกล่าวมา แต่ก็ได้ลดทอนคุณค่า
ของนวนิยายเรื่องนี้แต่อย่างใด ด้วยฝีมือการผูกเรื่องและร้อยเรียงเรื่องราวประวัติศาสตร์
ตลอดจนการแทรกเกร็ดความรู้ไว้อย่างน่าสนใจ ตลอดจนสำนวนภาษาของผู้ประพันธ์ก็
มีความประณีต จึงทำให้นวนิยายเรื่อง เกาะแก้วกรุงอินทร์ ยังทรงคุณค่าน่าอ่าน นอกจากนี้
ถ้ามองวัตถุประสงค์ของผู้ประพันธ์คือการมุ่งสร้างความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์
และความรักหวงแหนในพระราชวงศ์และประเทศชาติ ดังเช่นที่ผู้ประพันธ์ย้ำ
หลายครั้งในนวนิยายแล้ว ก็นับได้ว่าผู้ประพันธ์ได้บรรลุวัตถุประสงค์ของการประพันธ์
นวนิยายเรื่องนี้เป็นอย่างดี ดังจะขอยกข้อความตอนหนึ่งจากในนวนิยายมาปิดท้าย
บทความนี้ว่า

“แผ่นดินนี้ให้ใครตรเหง้าเหล่ากอของฉันได้อยู่เย็นเป็นสุขตั้งแต่หนีมาแต่กรุงเก่า
แตก ปู่ฉันพ่อฉันเป็นข้าได้ร่มพระบารมีจนเกิดลูกหลานบนแผ่นดินนี้ แล้วก็คงจะเกิดลูก
หลานของพวกเขาต่อไปอีก ฉันจึงรักแผ่นดินนี้ รักบ้านเมืองของฉันยิ่งกว่าลูกฉันหลาน
ฉัน ความรักความหวังดีต่อบ้านเมืองเป็นสิ่งดีงาม แต่ต้องด้วยความสุจริต ไม่หวังลาภ
ผล ไม่ใช่ด้วยความทะเยอทะยาน ไม่ใช่ด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจ แล้วก็อ้างบ้านเมือง
ราษฎร...” (หน้า ๖๑๕)

